

Всеволод НАУЛКО (Київ)

МОЇ ЗУСТРІЧІ З ЯРОСЛАВОМ ДАШКЕВИЧЕМ

Уперше з Ярославом Дашкевичем я зустрівся у червні 1963 р., будучи аспірантом Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, але в зв'язку із браком спеціалізації етнічної статистики і картографії проходив навчання в Інституті етнографії ім. М. Миклухо-Маклая всесоюзної Академії наук.

Ярослав Романович тоді працював в Інституті суспільних наук разом з відомим львівським економістом Володимиром Петровичем Огоновським, який нас і познайомив. Добре пам'ятаю першу зустріч з високим струнким чоловіком, дуже жвавою і інтелігентною людиною. Дізнавшись, що я займаюсь етнічною статистикою України, Ярослав Романович тільки зауважив, що багатьох моїх колег вже нема, а “те далече”. Що таке “далече” він, зрозуміло, добре знав.

Я йому дав автореферат своєї дисертації, а він мені монографію “Армянские колонии на Украине в источниках и литературе XV–XIX в.” (Єреван, 1962). Один з його колег, на прізвище Чуприна, побачивши в моєму рефераті прізвище заступника директора Інституту етнографії АН СРСР С. І. Брука, тут же зауважив: “Всяке добре діло без жида не обходиться”. На цю гостру фразу Я. Дашкевич одразу відповів: “А що ви хочете, їхня культура принаймні на дві тисячі років давніша за нашу”. Хочу лише додати, що мій керівник був кавалером чотирьох бойових орденів за участь у Другій світовій війні.

Я. Р. Дашкевич разом з тодішнім завідувачем відділу Львівського музею етнографії і художньої творчості Василем Васьковим був одним із рецензентів моєї першої монографії “Етнічний склад населення УРСР” (К., 1965), яка викликала значний інтерес широкої наукової громадськості. При всіх “за” і “проти” книга не залишила байдужим читача і розійшлася в продажі за кілька днів. Коли я перебував в Едмонтоні 1981 р., разом із головою КІУС Богданом Кравченком, в гостях у професора Івана Лисяка-Рудницького, той попросив підписати примірник моєї книги, яку він придбав від відомої правозахисниці художниці Алли Горської, що трагічно загинула. Цей примірник Горська одержала через мою двоюрідну сестру, теж художницю Галину Зубченко. Цікаво, що Галина не сказала мені, для чого вона просила примірник.

Мої зустрічі з Ярославом Дашкевичем

Назвавши свою рецензію “Досліджено вперше” (“Молодь України”, 27 вересня 1968 р.), її автори мали на увазі, що вперше було “піднято” невідомі статистичні першоджерела, вперше на возз’єднаній українській території визначався її етнічний склад, вперше було введено корективи в облікові дані на підставі ґрунтовних досліджень. “Ярлики” ж на буржуазних націоналістів цікавили передусім тих, хто залишав поза увагою зміст праці. Хоча, я повторююся, ця критика була б більш об’єктивною, якби Главліт не викинув посилання на праці тих же С. Рудницького, М. Кордуби або В. Кубійовича.

У кожному разі вважаю, що ця праця була чесною і об’єктивною. Треба пам’ятати, за яких жахливих умов вона писалася. Незважаючи на коротку хрущовську “відлигу”, радянська статистика була під сімома замками. Кожна проголошена цифра давалася буквально з кров’ю. Про греків не можна було взагалі писати, враховуючи діяльність “чорних генералів”. Геноцид євреїв? “А хіба винищували тільки їх?” Сотні тисяч депортованих, на думку ідеологічних цензорів, не існувало, і в статистичних обліках їх залічували до “інших”. Про болгар і угорців теж практично не згадували, адже вони воювали на боці Німеччини. І тому книжка вийшла з величезними купюрами і без посилань.

З іншого боку, вона давала уявлення про величезні людські втрати від воєн, голодомору, депортацій, безглуздої національної політики “уточнення” кордонів, що супроводжувалася переселенням тисяч людей.

Хоча, повторюю, багато з того, що я написав у 23 роки, я вже ніколи б не повторив. Без ярликів на “ізми” взагалі книгу б не видали, як і будь-яку іншу, як і без обов’язкових згадок про партійні з’їзди. Розумного читача це не повинно було дезінформувати.

І тому зрозуміло, чому ця праця викликала величезний інтерес. Купували по кілька примірників, з полиць магазинів вона зникла дуже швидко.

До речі, як ставилися “українські буржуазні націоналісти” до моїх праць після “критичних” зауважень, свідчить лист Голови НТШ Європи професора Аркадія Жуковського від 10 січня 1991 р. (зберігається в моєму особистому архіві). От що він писав: “Мені надзвичайно приємно нав’язати з Вами листовний контакт. Мені приходилося викладати примітивний курс географії України в Паризькій Сорбонні (філії її ІНАЛКО) і я все був гордий за Вашу етнічну карту за переписом 1959 р. А для Кубійовича ця карта була за євангелію. Разом з ним ми постійно числили квадратики для обчислення національностей в поодиноких містах України. Радію, що українська антропогеографія має гідного продовжувача піонерської роботи Ст. Рудницького”.

Ярослав Дашкевич, на відміну від деяких наших удаваних “патріотів”, умів читати праці поза ярликами або дифірамами на честь владних структур, звертаючи передусім увагу на їхній зміст.

Моє листування з Я. Р. Дашкевичем кінця 1970-х років було пов’язане із Всесоюзною сесією, присвяченою польовим етнографічним і антропологічним дослідженням, яка відбулася в Єрвані 19–22 квітня 1978 р.

Він мав виступити на цій сесії з доповіддю про етнографічне дослідження вірменів України, а я про динаміку чисельності вірменського населення. Згодом ми домовились зробити спільну працю, присвячену чисельному і територіальному розміщенню вірменів у межах сучасної України, оскільки я мав першоджерела різних обліків стосовно Наддніпрянської України, зокрема перепису 1926 р. з архіву АН СРСР. На жаль, виконати цю роботу нам не судилося.

Як свідчать листи Ярослава Романовича, він внаслідок хвороби не зміг побувати на єреванській сесії, але я йому надзвичайно вдячний за те, що він зробив добру справу, познайомивши мене зі справді легендарною особою – славетним бібліографом Федором Максименком, якому згодом він присвятив свою розвідку в книзі “Постаті”.

Як дивно подекуди переплітаються людські долі! 1957 р. мене прийняли на посаду молодшого наукового співробітника відділу етнографії для складання карт до монографії “Українці”. До того я закінчив кафедру геодезії та картографії географічного факультету Київського університету і два роки працював інженером на Київській військово-картографічній фабриці.

Заступник директора інституту і завідувача відділу етнографії відомий історик Кость Григорович Гуслистий приніс мені відбиток великої за обсягом статті Федора Максименка “Межі етнографічної території українського народу”, опублікованої у “Бібліотечному збірнику” (ч. 3 за 1927 р.). У ній на 31-ій сторінці було відтворено повну бібліографію вкрай важливої у науковому і політичному розумінні теми, включаючи роботи А. Шафарика, К. Черніга, А. Рітгіха, Г. Величка, Є. Фішера, М. Грушевського, О. Русова, Л. Нідерле, С. Томашівського, С. Рудницького, В. Охрімовича, М. Кордуби, В. Гериневича, Є. Карського та інших. К. Гуслистий попередив мене, що цей відбиток я повинен використовувати тільки для службового користування і його не слід “нікому показувати”. До речі, в моїй монографії посилення на цю роботу були вилучені цензурою.

К. Гуслистий також сказав, що відбиток розвідки Ф. Максименка він дістав від Максима Тадейовича Рильського, тоді академіка і директора нашого інституту. Але на відбитку стоїть автограф відомого історика Миколи Ткаченка, який, як відомо, зазнав також не легких випробувань долі. Чому і коли ця праця потрапила до М. Рильського від М. Ткаченка, залишається невідомим.

Я запитав економ-географа, професора Олексія Тимофійовича Діброву, хто такий Федір Максименко. Він відповів, що про його долю він нічого не може сказати, швидше за все вона трагічна.

Яке ж було моє здивування, коли Ярослав Романович порекомендував мені для доповіді в Єревані використати шематизми про вірменів західно-українських областей, які зберігаються у відділі бібліографії Львівського університету, яким керує ... Федір Максименко. Це було восени 1977 р., тобто через півстоліття від написання ним його чудової роботи.

А тоді Ярослав Романович, покинувши всі справи, як він це робив неодноразово, повів мене крутим схилом до університетської бібліотеки на вул. М. Драгоманова, де я вперше на власні очі побачив цю непересічну

Мої зустрічі з Ярославом Дашкевичем

людину, одного з найкращих українських бібліографів¹. Таким чином, завдяки Ярославу Романовичу і Федорові Максименку я познайомив учасників Всесоюзної наукової сесії з вірменськими шематизмами.

Про це джерело не буду багато говорити, оскільки один з листів Ярослава Романовича до мене, від 31 березня 1978 р., майже повністю йому присвячувався. Скажу лише, що багато з того, що передбачав Ярослав Романович, підтвердилося при дослідженні мною шематизмів. Вони, зокрема, містять інформацію про чисельність вірменів за парафіями Східної Галичини і Буковини від 1843 до 1939 рр. Починаючи від ХХ ст. помітна тенденція з боку обліковців перебільшувати чисельність вірменів, що зрозуміло з точки зору намагання зберегти, принаймні на папері, їхні парафії від негативної дії міграційних і етнічних процесів. Це меншою мірою стосувалося великих міст (Львів, Чернівці), Трансільванії та Закарпаття, де залишалися сприятливі умови для вірменської торгівлі.

Згодом надзвичайно приємно було прийняти пропозицію упорядників підготувати розвідку до ювілейного збірника на пошану Ярослава Дашкевича. Вона була опублікована спільно з О. О. Франко під назвою «Етнографічна та народознавча спадщина Ф. К. Вовка»².

Ярослав Романович дуже багато допомагав мені, коли я в бібліотеці ім. В. Стефаніка працював над книжкою, присвяченою листуванню Федора Вовка з Володимиром Гнатюком, яка вийшла друком 2001 р. у Львові.

Не пам'ятаю, щоби хоч раз він відмовив у кваліфікованій консультації!

Будучи надзвичайно добрим дослідником, готовим завжди прийти на допомогу, Ярослав Романович був дуже принциповим і відвертим у своїх поглядах, визнаючи обґрунтовану критику на свою адресу.

Як відомо, академік К. Студинський опублікував листування між О. Барвінським і Ф. Вовком³. Ці листи були передруковані у збірнику «У півстолітніх змаганнях» (К., 1993). Причому п'ять листів Ф. Вовка до О. Барвінського упорядники «переадресували» К. Студинському. Насправді Ф. Вовк надіслав йому лише два листи за 1904 і 1905 рр.⁴. Коли я про це сказав Я. Дашкевичеві, який керував зазначеним виданням, він погодився із зауваженнями і подякував.

Нарешті, останній лист від Ярослава Романовича я одержав у жовтні 1989 р. Подальша необхідність в епістолярному спілкуванні між нами відпала, оскільки ми стали співробітниками одного закладу – Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Він очолив Львівське відділення, а я – відділ пам'яток духовної культури, і зустрічалися ми, як мінімум, щомісяця.

¹ Про нього див.: *Дашкевич Я.* Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури. – Львів, 2007. – С. 671–679.

² *Marra Mundi*: Зб. наук. пр. на пошану Ярослава Дашкевича з нагоди 70-річчя. – Львів; К.; Нью-Йорк, 1996. – С. 675–697.

³ *Записки Наукового товариства ім. Шевченка.* – Львів, 1929. – Т. CL. – С. 405–407.

⁴ Див.: *Наулко В. І.* Листування Ф. К. Вовка: (З фондів архівів) // Українське архівознавство: історія, сучасний стан і перспективи. – К., 1997. – С. 97–102.

Багато років ми спілкувалися з Ярославом Романовичем на різних наукових форумах, як-от на конгресах МАУ, конференціях, присвячених НТШ або окремим проблемам. Пам'ятаю його чудові виступи на міжнародній конференції “Україна – Польща” у Кам'янці-Подільському (1992) і на міжнародній конференції з історії і культури греків у Маріуполі 1996 р.

Останній лист Ярослава Романовича також був пов'язаний з нашою участю у представницькій науковій конференції з історії, економіки, літератури і мови Скандинавських країн і Фінляндії, яка відбулася в Архангельську 10–17 жовтня 1989 р.

Для цієї конференції я підготував розвідку про шведських колоністів в Україні, згодом опубліковану в збірнику “Проблеми історичної географії України” (К., 1991. – С. 77–84).

Перед публікацією я дав Ярославові Романовичу прочитати цю доповідь, і він зробив слушні зауваження (див. лист № 5 від 30 жовтня 1989 р.). Якщо я знав про шведське походження Софії Русової, то, наприклад, зовсім невідомою залишалася розвідка А. Лойта про переселення шведів із естонських островів до України. А чого варті зауваження Ярослава Романовича про “епітети” біля прізвища Івана Мазепи, про які він написав не без притаманного йому гумору! Хоча у своє виправдання хочу сказати, що я прагнув навести різні погляди щодо Мазепи, які побутували в українській народній творчості, як позитивні, так і негативні.

Кожна зустріч з Ярославом Романовичем приносила, принаймні мені, величезну радість: ніякої пихи, зверхності, постійне намагання допомогти, теплий гумор, загалом чудові людські якості. Таким він був. А ще з приємністю згадую нашу співпрацю в керованій ним експертній комісії ВАК України.

Згадую і свою останню зустріч з дорогим Ярославом Романовичем. Було це наприкінці листопада 2009 р. на бенкеті після захисту дисертації молодого викладача Чернігівського університету (про що він потім мені нагадав!) Володимира Пилипенка.

Я. Дашкевич, хоча і мав тонке почуття гумору і займався кавказькими народами, ніколи не був прихильником барвистих фраз, особливо на застіллях. Не знаю чому, може, відчуваючи, що я його бачу востаннє, я підвівся і запропонував підняти келих за Ярослава Романовича. Всі встали зі своїх місць, а я назавжди запам'ятав його вдячний погляд...

* * *

Нижче подаємо листи Я. Р. Дашкевича до В. І. Наулка. Вони збереглися у науковому архіві автора цієї статті.

Листування між нами розпочалося в середині 1960-х років у зв'язку з підготовкою до друку моїх перших монографій “Етнічний склад населення Української РСР” (К., 1965) і “Географічне розміщення народів в УРСР” з картою етнічного складу населення (К., 1966).

Перший лист, без дати, Ярослав Романович надіслав мені не пізніше 1964 р., після того як я, знаючи зацікавленість Дашкевича караїмським етносом, попросив надіслати мені невелику довідку. Як бачимо, насправді він

Мої зустрічі з Ярославом Дашкевичем

прислав ґрунтовну статтю з широким використанням різних зарубіжних видань – російських, польських, американських, німецьких.

Я уважно переглянув бібліографію праць Ярослава Романовича (див.: Ярослав Дашкевич: Бібліографічний покажчик. – Львів, 2006. – С. 259) і можу констатувати, що, незважаючи на значну увагу, приділену караїмам у його доробку, цієї розвідки серед інших праць немає і вона може бути залічена до його наукової спадщини.

Інші наведені тут листи стосуються нашої спільної участі у різних наукових форумах.

Документи є автографами і передаються без втручання в оригінальний текст.

ДОКУМЕНТИ

№ 1

[Б. д., ймовірно 1964 р.]

Караїми – одна з дрібних тюркомовних народностей України. Самоназва “карай” (в множині “карайлар”) пов’язана не з національною, але з релігійною сферою: арамейсько-староєврейське “караїм” – це “ті, що знають письмо” або “ті, що пояснюють письмо”, тобто – “ті, що вірять в біблію”.

Походження караїмів досі не з’ясоване. З кількох основних теорій (наприклад, що караїми – потомки хозарської верхівки, яка прийняла юдейську релігію, чи що вони – кипчаки, які прийняли юдейську релігію десь в XIII ст.) найбільш правдоподібне, що караїми – залишок прихильників юдейської секти, яка виникла у VIII ст. серед євреїв Месопотамії. Ці сектанти, мабуть, у XIII ст. емігрували на Крим і там присвоїли кипчацьку (половецьку, куманську) мову як розмову. Мовою релігійного обряду залишилася староєврейська.

Караїми Правобережної та Західної України завжди говорили по-кипчацькому, мовою, близькою до мови т. зв. Куманського кодексу, що постав у першій половині XIV ст. в Криму. В мові помітні також староєврейські, арабські, іранські, греко-візантійські, монгольські, українські та інші елементи, які й, в зв’язку з відсутністю достовірних писемних джерел, в певній мірі пояснюють складну етнічну історію караїмів.

На українських землях караїми появилися, можливо, ще в XIII ст., в період існування Галицько-волинської держави. Найдавніші документальні відомості про караїмські колонії в українських містах походять з XV ст. (колонія в Києві згадується в 1462 р.). Караїмські легенди говорять, що на Україну караїми переселилися з Литви, куди їх з Криму спровадив великий князь Вітовт (Вітавтас) в кінці XIV ст. Діалект українських караїмів однак в деяких відношеннях відрізняється від діалекту литовських караїмів (їх центр в м. Тракай біля Вільнюса) і відбиває давнішу стадію розвитку караїмської мови. Це й може бути підставою гіпотези про те, що українські караїми покинули Крим раніше від литовських.

Антропологічні дані про українських караїмів бідні – вони говорять лише про відмінність антропологічної будови караїмів як в порівнянні з євреями України, так і в порівнянні з українцями.

В середньовіччі (XV–XVIII ст.) кількість караїмів на Україні ніколи не виходила поза кількості осіб. Караїмські колонії існували в Києві (згадка 1462 р.), Львові (згадка про ліквідацію колонії в 1475 р.), Луцьку (найдавніша згадка в 1506 р.). В Галичині відомі колонії в Кукизові (від 1692 до 1831 р.), Жовкві, Самборі, Бережанах, Тисьмениці (в усіх цих містах приблизно до 1820-х рр.). На Волині – в Деражні (до 1768 р.). Одна з найдавніших колоній, залишки якої збереглися до сьогодні, існувала в Галичі (особливо в присілку Залуква). Найдавніша згадка про галицьких караїмів походить з 1550 р. В 20–30-х рр. XIX ст. туди переселилися караїми з усіх, згаданих вище, галицьких містечок. В 1929 р. колонія в Галичині налічувала близько 130 осіб; в Луцьку тоді ж було близько 80 караїмів.

В умовах феодального міста караїми користувалися самоврядуванням та мали повні права громадян міста. Вони утворювали окремі громади на чолі з хазаном, який виконував як адміністративно-судові, так і релігійні функції голови громади. Судово-адміністративне самоврядування караїмів у Галичі та Луцьку зберігалося до останніх десятиріч XVIII ст.

Караїми займалися, в основному, сільським господарством, вони бували також дрібними торгівцями (торгували переважно воском, полотном, тютюном), шинкарями, пекарями, різниками, візниками. Ці професії, як традиційні, зберігали вони до Другої світової війни і, навіть, зберігають їх до сьогодні. Відомо, що караїми вступали до козацького війська і доходили до високих посад (в XVII ст. – полковник Ілля Караїмович – противник Богдана Хмельницького).

В науці найкраще досліджена мова караїмів. Їх етнографія вивчалась дуже поверхово.

Відповідно до своїх релігійних принципів, караїми завжди вели замкнуте життя в межах своїх громад. Шлюби допускалися лише з одновірцями, що й довело, в значній мірі, до фізичної дегенерації караїмів. Фольклор бідний через сильний вплив релігійної літератури, яка до середини XIX ст. відігравала основну роль в культурному житті караїмів. Записи фольклору походять переважно з кінця XIX – початку XX ст. В 20–30 рр. були спроби утворити власну літературу, яка не виходила, в основному, поза фольклорне русло.

Звичаї караїмів регламентувалися релігійною обрядовістю; зрештою, про них відомо небагато. Для прикладу – відомо, що караїм не міг бути присутнім при смерті іншої людини, якщо таке траплялося, мусів пізніше проходити спеціальний обряд очищення; одружувалися звичайно в зрілому віці – весілля дуже скромне; розлучення незвичайно просте. В матеріальній культурі, в XIX – на початку XX ст., нібито цілком не відрізнялися від свого оточення – українського та польського міського населення: різко відрізнялися від єврейського.

В уяві довколишнього населення для караїмів характерна ціла низка етнопсихологічних особливостей: вони дуже чесні, в торгівлі – не спекулянти, працюючі, тихі й спокійні, але не боязкі, відважні, в стосунках з іншими національностями – привітні.

Незважаючи на суворий національно-релігійний бар'єр, постійно відбувалася асиміляція караїмів – вихід з громад через одруження з некараїмами. Ще в середньовіччі караїми стали двомовними, а навіть тримовними (паралельно вживалися караїмська, українська і польська чи російська мови). На початку XX ст. поглибилася заникання рідної мови, яка почала відігравати функцію своєїрідної потайної мови, незрозумілої для оточення. Асиміляційні процеси відбулися також на

Мої зустрічі з Ярославом Дашкевичем

антропоніміці: в Галичі караїми мали патронімікальні прізвища на -ович, -евич; в Луцьку, переважно, прізвища чисто українських типів.

Під час німецької окупації деяку частину караїмів окупанти винищили фізично. В 1944–1945 рр. приблизно $\frac{2}{3}$ караїмів – з тих, що залишилися в живих, емігрувало до Польщі й там остаточно розпорошилося. На сьогодні залишилися окремі родини караїмів у Луцьку та Івано-Франківську, а також рештки колонії на передмісті Галича – Залукві. За переписом 1959 р. на території тогочасної Станіславської області проживало 65 караїмів, з яких 47 вважало караїмську мову рідною.

Караїмам Галичини і Волині присвячена чимала наукова література (не менше 100 назв), в першу чергу – лінгвістичного характеру. В дослідженнях побуту караїмів у 10–20-х рр. ХХ ст. брали участь також українські вчені, зокрема Володимир Гребеняк та Богдан Януш.

Література (основна, лише новіша):

К. М. Мусаев, Грамматика караимского языка. Фонетика и морфология, М., 1964, 344 стор.

Його ж, Караимский язык, “Языки народов СССР”. т. 2, М., 1966, стор. 260–279.

В. Janusz, Karaici w Polsce, Kraków, 1927, 114 стор.

S. Szyszman, Die Karäer in Ost-Mitteleuropa, “Zeitschrift für Ostforschung”. 1957, Н. 24–54.

O. Pritsak, Das Karaimische, “Philologiae Turcicae fundamenta”. т. 1, Wiesbaden, 1959, стор. 318–340.

W. Zajączkowski, Die bibliographischen Materialien zur Erforschung der Karaimischen Sprache und Volkskunde, “Folia Orientalia”. т. 1 (1959), Kraków, 1960, fasc. 2, стор. 338–346.

[без підпису]

№ 2

Львів, 31 грудня 1977 р.

Дорогий Всеволоде Івановичу,

Сердечно вітаю Вас з Новим роком – бажаю міцного здоров'я, багато щастя та дальших наукових досягнень.

Дякую Вам за листа. З приємністю виконаю Ваше прохання – на єреванську конференцію, про яку Ви згадуєте, я запропонував повідомлення на тему “Вірмени України. Підсумки та завдання етнографічного дослідження”. В найближчих днях перешлю Вам копію тез; правда, вони досить малоконкретні (як звичайно тези). Пізніше, коли в мене буде готове повідомлення, його текст.

Очевидно, я не мав би нічого проти, щоб у Єревані ми виступили разом, та про свою тему я повідомив оргкомітет ще 5 грудня, а Вашого листа отримав лише 25 грудня.

Всього Вам найкращого,

міцно тисну Вашу руку

Ярослав Дашкевич

Всеволод НАУЛКО

№ 3

Львів, 3 лютого 1978 р.

Дорогий Всеволоде Івановичу,

Дякую Вам за приємне повідомлення – я переконаний, що в успішному поладженні справи моєї доповіді є й Ваша рука – спасибі. Мені буде дуже радісно зустрітися з Вами в Єрвані, під південним – там вже майже літнім – сонцем. Там ми й зможемо обговорити деталі нашої майбутньої співпраці, до якої я ставлюся, цілком зрозуміло, лише прихильно.

Я таки витиснув з дирекції інституту суспільних наук польську статистику за 1931 р., але переконався, що там немає жодних даних. Вірмени-католики подаються там всюди разом з римо-католиками, а по мові, очевидно, жодних екзамнів немає. Так що це джерело відпадає.

Одночасно хочу звернути Вашу увагу на статтю Житецького “Смена народностей в Южной России” (“Киевская старина”, т. 6, 1883, май) – там на с. 3, 5 та в таблиці подається спроба підрахувати кількість вірменів на цілій Україні. Це, мабуть, Вам пригодиться.

Бажаю Вам всього найкращого, а найбільше здоров'я. До зустрічі,

Ваш

Ярослав Дашкевич

№ 4

Львів, 31 березня 1978 р.

Дорогий Всеволоде Івановичу,

Кілька слів про шематизми. В науковій літературі про шематизми як про довідково-статистичне джерело немає нічого – просто цим питанням ніхто не займався.

Згідно з існуючою на Заході традицією – та й правилами (особливо в римсько-католицькій церкві) – кожна Єпархія, очолювана єпископом, повинна видавати щорічно друком довідник з переліком усіх парафій даної Єпархії, переліком всіх священників Єпархії та короткими персональними даними про них, а також історико-статистичними даними про саму парафію. Шематизми складаються в центрах Єпархій переважно секретаріатами Єпископій – їх використовували і використовують для довідкових цілей. Щорічно шематизми розсилаються по всіх парафіях та інших церковних установах даної Єпархії – а також по адміністративних установах (цивільних) цієї ж території. Шематизми це одночасно звітне джерело для поставленої вище церковної влади – архієпископа, митрополита, центральних установ у Римі (для католицьких і уніатських церков). Наукове значення шематизмів, зокрема поданих у них статистичних даних, різне. В статистиці Галичини та Буковини, зокрема, їх використовують як контрольне джерело, вважаючи, що дані шематизмів часто (але не завжди) докладніші і достовірніші від офіційної статистики, якій не без підстав закидали фальшування даних про етнічну і релігійну приналежність. Для Галичини це, як Вам відомо, було фальшування в сторону збільшення чисельності осіб польської національності й римсько-католицької релігії.

Це, в основному, найважливіше з характеристики шематизмів. Вартість вірмено-католицьких шематизмів найкраще визначите Ви самі на підставі зібраного матеріалу.

До речі, я також досі ще не отримав запрошення на сесію.

578

Мої зустрічі з Ярославом Дашкевичем

Цього листа, на жаль, пишу Вам на лікарняному ліжку. В середині лютого я раптово важко захворів й з цього часу я в лікарні. Маю надію, що до середини квітня лікарі виженуть мене відціля і я, можливо, й поїду на сесію. Ось так виглядають тепер мої справи.

Всього Вам найкращого,
Ваш
Ярослав Дашкевич

№ 5

Москва, 30 жовтня 1989 р.

Вельмишановний Всеволоде Івановичу,

Прошу Вас вибачити мені, що пишу Вам лише тепер, а повинен був це зробити вже давніше. Дома, після Архангельська, я перечитав уважно Вашу статтю, а також листа, що чекав на мене.

В зв'язку з статтею я порадив би Вам подивитися (і використати) статтю А. Лойт, Переселение шведов из Эстонии на Украину в конце XVIII века. – Скандинавский сборник. Т. 32. Таллинн, 1988, с. 104–116. Про Софію Ліндероус Русову я згадував під час зустрічі з Вами. А взагалі Ваша стаття мені подобалася, тільки я б познімав епітети біля прізвища Мазепи. Бо вже якщо хтось зраджував Україні і зобов'язанням відносно України, то це вже, без сумніву, Петро Олексійович...

Текст Вашої статті поверну поштою, коли буду вже дома.

Всього Вам найкращого – мені було дуже приємно бачити Вас, несподівано, цілком, так далеко від Києва.

З повагою
Ваш
Ярослав Дашкевич.

[Окремі статистичні відомості, надіслані Я. Р. Дашкевичем В. І. Наулкові:]

Згідно з переписом населення 1851 р. в Австрії було 15 996 вірменів

З них в Галичині	2733
Буковині	2240
Угорщині	3144
Трансільванії	7879

К. v. Czoernig, Ethnographie der österreichischen Monarchie, Ba.1, Abt.1, Wien, 1857, с. 73, 80.

В. А. Микаелян, История армянской колонии в Крыму (1801–1917). – Єреван, 1970 351 стор. (вірм. мовою)

Ще є шематизми вірм[енської]. архієпархії.

Catalogus universi cleri saecularis et regularis archiepis Neopolitans Armeni... Neopoli, 1843–1939.

УБ 65082 I

Всеволод НАУЛКО

Всеволод Наулко (Київ). **Мої зустрічі з Ярославом Дашкевичем.**

Подано 5 листів Ярослава Дашкевича до Всеволода Наулка. Епістолярії містять інформацію про спільну участь дослідників у наукових форумах. Перший лист є недрукованою розвідкою Ярослава Дашкевича про караїмів.

Ключові слова: лист, спогади, вірмени, караїми.

Всеволод Наулко (Киев). **Мои встречи с Ярославом Дашкевичем.**

Представлены 5 писем Ярослава Дашкевича к Всеволоду Наулко. Эпистолярии содержат информацию про совместное участие исследователей в научных форумах. Первое письмо является ненапечатанной статьей Ярослава Дашкевича о караимах.

Ключевые слова: письмо, воспоминания, армяне, караимы.

Vsevolod Naulko (Kyiv). **My Meetings with Yaroslav Dashkevych.**

The author has published five letters of Yaroslav Dashkevych to Vsevolod Naulko. The epistolary contains information about their participation in different scholarly forums. The first letter is an unpublished exploration of Yaroslav Dashkevych about Karaites.

Key words: letter, memoirs, Armenians, Karaites.